

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

ВІСНИК
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
3 (61) / 2021

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Рекомендовано
до друку вченою радою Національного
університету оборони України
імені Івана Черняховського
Протокол № 7 від 29 червня 2021 р.

Засновник – Національний університету
оборони України

Виходить 6 разів на рік

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника
КВ № 16922-5692 ПР від 15. 07. 2010 р.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки
України 02.07.2020 № 886 збірник “Вісник
Національного університету оборони України”
включено до Переліку наукових фахових
видань України категорія «Б» у галузі
психологічні науки, спеціальність – 053

Вид видання – збірник наукових праць

Сфера розповсюдження – загальнодержавна

Вісник Національного університету
оборони України. Зб-к наук. праць. – К.:
НУОУ, 2021. – Вип. 3 (61). – 146 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Осьодло В. І. – доктор психологічних наук,
професор;
Волянюк Н. Ю. – доктор психологічних
наук, професор;
Данилюк І. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Ложкін Г. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Помиткіна Л. В. – доктор психологічних
наук, професор;
Приходько І. І. – доктор психологічних
наук, професор;
Стасюк В. В. – доктор психологічних наук,
професор;
Гандзілевська Г. Б. – доктор психологічних
наук, доцент;
Максименко К. С. – доктор психологічних
наук, доцент;
Мілорадова Н. Е. – доктор психологічних
наук, доцент;
Траверсе Т. М. – доктор психологічних
наук, доцент;
Хміляр О. Ф. – доктор психологічних наук,
професор;
Володарська Н. Д. – кандидат
психологічних наук, старший науковий
співробітник;
Перепелюк Т. Д. – кандидат психологічних
наук, доцент;
Бочарова О. – професор Республіка
Польща;
Богайчук В. Ж. – кандидат політичних наук,
доцент;

РЕДАКЦІЯ:

Головний редактор – **Осьодло В.**
доктор психологічних наук, професор.
Відповідальний секретар – **Богайчук В.**
кандидат політичних наук, доцент.

ISSN 2617-6858 друк

ISSN 2617-6866 он-лайн

Адреса редакції:

Київ-049, Повітрофлотський проспект, 30
Телефон для довідок: 271-06-23, 271-06-29
web-сайт: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou @ ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

**MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINE
NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY OF UKRAINE
NAMED AFTER IVAN CHERNIAKHOVSKYI**

**BULLETIN OF
NATIONAL
DEFENSE UNIVERSITY
OF UKRAINE
3 (61) / 2021**

**THE COLLECTION OF SCIENTIFIC
PAPERS**

Approved by
The Academic Council of the National
Defense University of Ukraine named after
Ivan Cherniakhovskyi
June 29, 2021 (Minutes № 7)

Founded by the National Defense University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi

Publication frequency – six times per year

Certificate of State Registration of Collection of
Scientific Papers KB № 16922-5692 ИП from July 15,
2010

According to the Order of Ministry of Education and Science
of Ukraine 02.07.2020 № 886, the collection is included in
the List of scientific professional publications of Ukraine
category "B" in the field of psychological sciences, specialty
– 053.

Type of Publication – the Collection of Scientific Papers
Sphere of Distribution – countrywide.

**Bulletin of National Defense University of
Ukraine.** The Coll. of Sc. P. – K.: NDUU,
2021. – Issue 3 (61). – 146 p.

EDITORIAL BOARD:

V. Osyodlo – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
N. Volianiuk – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Danyiuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Lozhkin – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
L. Pomytkina – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
I. Prykhodko – Doctor of Science
(Psychology), Professor;
V. Stasuk – Doctor of Science (Psychology),
Professor;
H. Handzilevska – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
K. Maksymenko – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Miloradova – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
T. Traverse – Doctor of Science (Psychology),
Assistant Professor;
O. Khmiliar – Doctor of Science
(Psychology), Assistant Professor;
N. Volodarska – Candidates of Science
(Psychology), Senior Research;
T. Perepeliuk – Candidates of Science
(Psychology), Assistant Professor;
O. Bocharova – Professor, Republic of Poland;
V. Bohaichuk – Candidates of Science (Politics),
Assistant Professor;

EDITORS OFFICE:

Editor – **V. Osyodlo**,
Doctor of Science (Psychology), Professor.
Executive Secretary – **V. Bohaichuk**,
Candidates of Science (Politics), Assistant
Professor.

ISSN 2617-6858 друк
ISSN 2617-6866 он-лайн

The Address of Editorial Office:

Kiev-049, Povitroflotskii Avenue, 28
Contact telephone number: 271-06-23, 271-06-29
website: <http://visnyk.nuou.org.ua/>
e-mail: vesniknuou ukr.net

© Вісник Національного університету оборони України

ЗМІСТ

Питання психології

<i>Васильєв С. П.</i> Психологічні умови розвитку психологічної стійкості (резилієнсу) у військовослужбовців у процесі базової загальновійськової підготовки.....	5
<i>Грибенюк Г. С.</i> Суб'єктність мотивів саморегуляції майбутнього рятувальника.....	14
<i>Іванова Н. Г.</i> Сутність мотиву особистості в теорії мотивації.....	20
<i>Іллющенко С. Ю.</i> Рефлексивний механізм подолання впливу критичних ситуацій.....	28
<i>Кізь О. Б.</i> Проблеми становлення особистості в умовах гендерної деривації.....	35
<i>Кікінежді О. М., Савелюк Н. М., Мороз Л. І.</i> Соціально-демографічні предиктори жіночого політичного лідерства в Україні.....	50
<i>Ковальчук О. П., Інжисєвська Л. А.</i> Використання арт-засобів у психологічному супроводі військовослужбовців.....	60
<i>Loboda Y. O.</i> The tools of “hybrid wars”: lawfare.....	65
<i>Ніколаєв Л. О., Склярєнко С. Р.</i> Феномен розвитку емпатії особистості у період дорослішання: соціально-психологічний аспект.....	73
<i>Осьодло В. І., Будагьянц Л. М.</i> Соціально-політичний контекст війни на сході України та основні напрями протидії гібридній агресії.....	82
<i>Свідєрська О. І., Демид В. М.</i> Психологічні чинники особистісної ресурсності студентської молоді під час дистанційного навчання.....	92
<i>Стасюк В. В., Павлушенко С. М.</i> Психологічний зміст поняття фрустраційної толерантності.....	99
<i>Філіпов В. К.</i> Комунікативні процеси в ефективному управлінні.....	107
<i>Хайрулін О. М.</i> Ігровий генезис сучасного протистояння у військовій сфері.....	115
<i>Хміляр О. Ф.</i> Фейк – інформаційний маркер та регулятор поведінкової активності особистості військовослужбовця.....	123
<i>Штих І. І.</i> Теоретичні основи розуміння поняття норми в патопсихології.....	134
ДО ВІДОМА АВТОРІВ.....	143

CONTENTS

Issues of psychology

<i>Vasylyev S.</i> Psychological conditions for the development of resilience in the basic military training of Ukrainian armed forces servicemen.....	5
<i>Hrybeniuk H.</i> The subjectivity of the motives of self-regulation of the future rescuer.....	14
<i>Ivanova N.</i> Essence of personality's motive in the theory of motivation.....	20
<i>Illiuschenko S.</i> Reflexive mechanism for overcoming the impact of critical situations.....	28
<i>Kiz O.</i> Problems of personality formation in the conditions of gender deprivation.....	35
<i>Kikinezhdzi O., Savelyuk N., Moroz L.</i> Socio-demographic predictors of women's political leadership in Ukraine.....	50
<i>Kovalchuk O. Inzhyyevska L.</i> Use of art means in psychological accompanying of servicemen.....	60
<i>Loboda Y.</i> The tools of "hybrid wars": lawfare.....	65
<i>Nikolaiev L. Skliarenko S.</i> The phenomenon of the development of personal empathy in adolescence: socio-psychological aspect.....	73
<i>Osodlo V., Budahiants L.</i> The social and political context of the war in eastern Ukraine and the main directions of counteracting hybrid aggression.....	82
<i>Sviderska O. Demyd V.</i> Psychological determinants of personal resourcefulness of student youth during distance learning.....	92
<i>Stasiuk V. V., Pavlushenko S. M.</i> Psychological content of the concept of frustrative tolerance.....	99
<i>Filipov V.</i> Communicative processes in effective management.....	107
<i>Khairulin O.</i> Game genesis of modern military confrontation.....	115
<i>Khmiljar O.</i> Fake as an information marker and regulator of behavioral activity of the serviceman's personality.....	123
<i>Shtykh I.</i> Theoretical fundamentals of understanding the concept of norm in pathopsychology.....	134
INFORMATION FOR AUTHORS	143

Кікінежді О. М. доктор психологічних наук,
професор, Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
<https://orcid.org/0000-0002-9240-279X>

Савелюк Н. М. доктор психологічних наук,
професор, Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
<https://orcid.org/0000-0001-5246-9677>

Мороз Л. І. доктор психологічних наук,
професор, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0003-2840-6689>

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ПРЕДИКТОРИ ЖІНОЧОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблему гендерної диференціації депутатського лідерства на регіональному рівні в Україні. Охарактеризовано соціально-демографічні предиктори жіночого політичного лідерства у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. Емпірично досліджена специфіка прояву психологічних предикторів жіночого лідерства в умовах місцевих виборів «Україна-2020».

Ключові слова: жінка; політичне лідерство; соціально-демографічні та психологічні предиктори; гендер; гендерна рівність; місцеві вибори.

Вступ. Впровадження гендерного егалітаризму в усі сфери функціонування суспільства, забезпечення рівного доступу та можливостей жінок і чоловіків до політичних, економічних, культурних та освітніх ресурсів як важливої ознаки розвинених демократій є гостро затребуваною проблемою сьогодення, що зумовлює інтерес до вивчення закономірностей гендерної диференціації депутатського лідерства на місцевому рівні, реалізації особистісного потенціалу жінки-політикині у публічній сфері тощо.

Вже декілька десятиліть, як Україна вступила на прогресивний шлях законодавчої та правової підтримки паритетної участі жінок у всіх сферах суспільного життя. Проте, реальне забезпечення проголошеної гендерної рівності, у силу різних причин, залишається доволі проблематичним. Особливо це стосується сфери політики, яка упродовж століть державотворення майже беззастережно закріпилася за «сильною половиною людства» – чоловіками. А тому навіть і в наш час у цьому аспекті демократизації суспільства за закономірностями різних видів інерції необхідного гендерного збалансування так і не досягнуто.

Українські вчені наголошують на важливості вивчення одного із «найкрасномовніших» проявів жіночої активності – жіночого політичного лідерства як серцевинного в політичній психології, специфіки явища самореалізації жінки-лідерки, його «запрограмованості» чи винятковості, особливо на національному ґрунті [3, 6]. Жінка як політична лідерка і надалі залишається відносно новим соціальним та психологічним явищем, яке потребує належної наукової прокламації, методологічно та методично обґрунтованого емпіричного вивчення, системного практичного супроводу.

Мета статті – аналіз і порівняння соціально-демографічних предикторів політичного лідерства жінок і чоловіків в умовах місцевих виборів в Україні.

Теоретичне підґрунтя. Різні аспекти проблеми політичного лідерства жінок, його активізації, передумов і наслідків у наш час вивчаються у різних країнах: у США – на прикладі політичної поведінки жінок-мерів (Ф. Ферейра, Дж. Гьорко) [13], в Індії – в аспекті розширення економічних можливостей розвитку держави (К. Дейнінгер, Г. Нагараджан, С. Сінг) [8], в Індонезії – у контексті «третьої хвилі» ісламізації та глобалізації у XXI столітті

(К. Деві) [9], у країнах Африки – в умовах настання «Арабської весни» (В. Могхадам) [10], у Китаї – з точки зору проблеми залучення до політики жінок не тільки з «високих» чи «середніх», а і з «низьких» соціальних прошарків населення (Б. Зенг) [15] та ін.

Незважаючи на істотний прогрес в окресленій сфері соціального поступу, як наголошують Ф. Джалалзай та М. Крук, усе ще залишається низка актуальних і дієвих перешкод, пов'язаних із досі домінантним сприйняттям політики як в основному «чоловічого світу». І навіть ті жінки, котрі обіймають високі державні посади, далеко не завжди просувають інтереси своєї гендерної спільноти. В цьому контексті автори наводять приклади Індіри Ганді й Маргарет Тетчер, котрі обрали яскраво маскулітні стилі політичного лідерства [12].

З метою дослідження базових інституційних та соціальних засад залучення жінок до політичного лідерства упродовж останніх десятиліть проводяться масштабні кроскультурні дослідження. Так, А. Буллоуг, К. Кроек, В. Ньюбуррі, С. Кунду, К. Лоув зібрали дані з восьми офіційних джерел у 182 країнах та піддали ці дані лінійному регресійному аналізу. За результатами дослідження констатовано, що міра залучення жінок у процеси політичного лідирування пов'язана із впливом таких різнопланових предикторів, як: митні та торгові норми в країні, гендерний розрив у політичних можливостях, офіційні витрати на освіту, економічна життєздатність держави, доступ населення до органів влади та інтернету, політична свобода, а також таких культурних змінних, як орієнтація на самовдосконалення, колективізм і «дистанціювання влади» [7].

Як вказують В. Стед і К. Елліотт, поняття жіночого лідерства постає на противагу соціальному стереотипу лідера як переважно «білого західного чоловіка із середнього класу на вершині ієрархічної структури певної конкретної організації». У контексті розвитку так зв. «постгероїчних» концепцій лідерства, воно вказує на особливий внутрішній досвід лідерки, пов'язаний із поняттям гендеру. Зазначені автори вибудовують відповідну концептуальну модель, яка розглядає

специфіку лідерства жінки як її впливу в трьох основних сферах: у тісних міжособистісних стосунках (це, насамперед, сімейне лідерство), в межах певної фізичної території (підкреслюється локальність, територіальна обмеженість будь-якого впливу) та в аспекті професійної діяльності (включаючи управління у певних професійних організаціях та об'єднаннях) [14].

Д. Джоші та Р. Гоєхрунг, розкриваючи та емпірично вивчаючи поняття жіночого політичного лідерства, беруть до уваги два основні показники: власне присутність жінок-лідерок у країні та їх представленість на офіційних посадах в органах влади. Ці вчені наголошують на важливості врахування чотирьох наступних пунктів: по-перше, жіноче політичне лідерство – це не просто розширення прав і можливостей жінок, а це власне здобуття ними реальної влади в усіх можливих сферах соціуму; по-друге, це визнання факту справжнього внеску жіночих рухів та організацій у соціальні зміни, а не просто формальної присутності в офіційних державних структурах; по-третє, відповідне поняття не є ідентичним поняттям «феміністичне політичне лідерство» чи «жіноча політична ефективність»; і, по-четверте, вивчення жіночого лідерства передбачає широке застосування різних кількісних показників, пов'язаних із діючими соціальними структурами та їх відмінностями в кожній конкретній країні [11].

Загальнонауковим та міждисциплінарним дослідженням жіночого політичного лідерства в Україні присвячені праці М. Алексеєнко, Б. Буяка, О. Березовської-Чміль, В. Гапоненко, І. Грабовської, Д. Дандекар, Л. Кобелянської, Л. Кормич, Т. Марценюк, Т. Мельник, Н. Світайло, М. Скорик, Л. Трифomenко, О. Ярош. Психолого-педагогічні засади обґрунтування зазначених процесів складають напрацювання В. Васютинського, Т. Говорун, П. Горностая, Л. Заграй, Т. Євменової, О. Кізь, О. Кікінежді, В. Кравця, В. Татенка, Т. Титаренко та інших учених.

На думку І. Грабовської, відповідна проблема є найактуальнішою у межах

сучасної гендерної галузі. Авторка порівнює специфіку соціокультурного осмислення жіночого лідерства і загалом жіночої самореалізації у контексті форматів українського та західного (у країнах Європи, США) дискурсів: наукових, популярних, медіа дискурсів. За підсумками здійсненого аналізу, вчена закликає: українському соціумові варто нарешті відійти від дискусій та суперечок навколо «головної місії берегині роду» й перейти до усвідомлення та реалізації спільної відповідальності жінок і чоловіків за долю власної країни [2]. Специфікою функціонування уявлень про роль жінки в політиці є їх спрямованість на позафункціональний та рольовий статус жінки-суб'єкта політичної влади [3, 139–140].

Як зазначає О. Ярош, середній показник рівня представництва жінок у партійних списках на останніх трьох виборах до парламенту становив 19–20%. Вибори до органів місцевого самоврядування в Україні засвідчують низьке представництво жінок. Паритет існує на рівні голів сільських, селищних рад. В обласних представницьких органах жінки-депутати не долають навіть десятивідсотковий «поріг» [1].

У дослідженні Т. Євменової описано гендерно специфічні конфігурації психологічних бар'єрів, притаманних жінкам – політичним лідеркам місцевого рівня. Зокрема, це ігнорування жінками власних інтересів щодо побудови політичної кар'єри, низький рівень домагань та відсутність зацікавленості у перспективах кар'єрного зростання. Ці дані поглиблюють уявлення про соціально-психологічні механізми становлення жінки-політикині, роль об'єктивних та суб'єктивних чинників в поглинанні особистісного потенціалу жінки репродуктивною статевою роллю [4].

На нашу думку, розпочинати відповідні психологічно орієнтовані дослідження доцільно з використання певних загальнонаукових методів, зокрема, збору та інтерпретації статистичних даних, доступних у ЗМІ та на спеціальних інформаційних сайтах. У подальшому це стане необхідною основою для більш поглибленого вивчення як окремих фактів, так і загальних психологічних

закономірностей жіночого політичного лідерства.

Методи дослідження: 1) теоретичні – аналіз і синтез, узагальнення і систематизація теоретичних положень; 2) емпіричні – збір та систематизація кількісних даних на веб-порталі ЦВК; 3) математично-статистичні – вирахування середніх арифметичних показників і відсоткових показників.

Результати та їх обговорення. Ми зібрали, проаналізували та систематизували статистичну інформацію, репрезентовану на офіційному веб-порталі Центральної виборчої комісії України «Місцеві вибори. Україна – 2020» [6]. Загальну вибірку склали 511 кандидатів і кандидаток у депутати й депутатки двох рад (міської та районної рад: Тернопільської та Уманської).

Дане дослідження є продовженням вивчення феномену жіночого політичного лідерства в Україні, що знайшло своє відображення у науковій публікації «Соціально-психологічний феномен жіночого лідерства в Україні» [5]. Емпіричне дослідження виконане в рамках діяльності Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді НАПН України – ТНПУ імені Володимира Гнатюка, зокрема, як складова реалізації наукового проєкту (держбюджетної теми) на замовлення МОН України «Психолого-педагогічні механізми створення гендерно справедливого середовища для дітей та молоді у контексті реалізації Концепції Нової української школи» (керівник – д.п.н., професор, дійсний член НАПН України В. П. Кравець; реєстраційний номер 0119U100477) [16].

Основними соціально-демографічними предикторами, які розглядалися й порівнювалися у дослідженні, є наступні: гендер (дихотомійний поділ «жінка/чоловік»); андрогінність до уваги не бралася), вік (виокремлювалися три основні періоди – ранньої, середньої, пізньої дорослості), регіон народження, а також проживання на момент реєстрації у виборчих списках (місто/район), рівень освіти (вища, неповна вища, середня) та сфера професійної зайнятості (згідно із класифікацією Є. Клімова, усі професії ми

Питання психології

умовно поділили на 2 групи – соціономічні/несоціономічні, а третім варіантом даного предиктора став статус «тимчасово не працює»).

Зокрема, порівнювалися основні соціально-демографічні показники кандидаток і кандидатів, а також кандидаток та переможниць. Крім того, до уваги брався регіон проживання й балотування (місто – обласний центр (Тернопіль), місто – районний центр (Умань). З-поміж даних, представлених на офіційному веб-порталі Центральної виборчої комісії України, для кількісного аналізу було обрано дані тільки

за тими партійними списками, за якими вказані набрані від виборців кількість голосів.

Опис та аналіз результатів емпіричного дослідження розпочинаємо з обласної міської ради (кандидатів і кандидаток за списками політичних партій «Всеукраїнське об'єднання «Свобода»», «Європейська солідарність», «За майбутнє», «Порядок. Відповідальність. Справедливість», «Сила людей», «Слуга народу»). Отже, першу субвибірку склали 223 особи: 98 кандидаток (43,9%) і 125 кандидатів (56,1%). Відповідні дані систематизовані у табл. 1:

Таблиця 1

Порівняльна таблиця соціально-демографічних показників кандидатів/кандидаток на виборах у Тернопільську міську раду

Показник	Жінки	Чоловіки
I. Вік:		
Рання дорослість (20-40 р.)	60,2%	59,6%
Середня дорослість (40-60 р.)	38,8%	37,0%
Пізня дорослість (від 60 р.)	1,0%	3,4%
II. Регіон народження:		
Місто	61,2%	61,6%
Село/селище	38,8%	38,4%
III. Регіон проживання:		
Місто	90,8%	86,3%
Село/селище	9,2%	13,7%
IV. Освіта:		
Вища	93,9%	95,9%
Неповна вища	2,0%	2,1%
Середня	4,1%	2,1%
V. Партійність:		
Є	68,4%	67,1%
Відсутня	31,6%	32,9%
VI. Професійна зайнятість:		
«Людина – людина»	71,4%	79,5%
Інші сфери	13,3%	12,3%
Офіційно не працює	15,3%	8,2%

Як можемо бачити, істотних відмінностей за основними соціально-демографічними показниками між жінками та чоловіками – кандидатками й кандидатами на виборах у міську раду обласного центру – не спостерігається. Більшість із них належать до періоду ранньої дорослості, народилися і проживають у місті, мають вищу освіту, належать до певної політичної партії та працюють у соціономічній сфері. Єдина очевидна відмінність полягає у тому, що серед кандидаток приблизно удвічі більше осіб без офіційного працевлаштування.

Можна зробити висновок, що «похід у політику» – одна з можливих сфер додаткової або компенсуючої самореалізації для окремих жінок молодого віку, котрі з певних причин не мають доступу до професійного кар'єрного зростання.

Тепер розглянемо основні соціально-демографічні показники тих жінок, котрі перемогли на місцевих виборах. Зазначимо, насамперед, що із 42 офіційно затверджених депутатів і депутаток зазначеної ради – жінок менше третини (13 осіб – 31,0%). Відповідні дані наведені у табл. 2:

Порівняльна таблиця соціально-демографічних показників кандидаток і переможниць на виборах у Тернопільську міську раду

Показник	Кандидатки	Переможниці
I. Вік:		
Рання дорослість (20-40 р.)	60,2%	69,2%
Середня дорослість (40-60 р.)	38,8%	23,1%
Пізня дорослість (від 60 р.)	1,0%	7,7%
II. Регіон народження:		
Місто	61,2%	53,8%
Село/селище	38,8%	46,2%
III. Регіон проживання:		
Місто	90,8%	92,3%
Село/селище	9,2%	7,7%
IV. Освіта:		
Вища	93,9%	92,3%
Неповна вища	2,0%	7,7%
Середня	4,1%	0%
V. Партийність:		
Є	68,4%	92,3%
Відсутня	31,6%	7,7%
VI. Професійна зайнятість:		
«Людина – людина»	71,4%	84,6%
Інші сфери	13,3%	7,7%
Офіційно не працює	15,3%	7,7%

Констатуємо, таким чином, що найбільш істотний шанс перемогти на виборах у міську раду обласного центру мають жінки – представниці ранньої дорослості, найменший – пізньої дорослості, хоча відносна частка останніх зростає у декілька разів порівняно з кандидатками. Інакше кажучи, виборці, мабуть, міркують за принципом «або молода та активна, або дуже досвідчена». З'ясовано, що жінки-переможниці частіше народжуються в місті. Також спостерігається цікавий факт: хоча окремі жінки із середньою освітою і робили спробу балотуватися, проте жодна з них не пройшла до складу діючої міськради. Також приблизно удвічі менше серед депутаток, порівняно з кандидатками, тих, котрі працюють у несесіональних сферах зайнятості. У зв'язку з цим можемо

стверджувати, що пов'язані з вищою освітою у сфері «Людина – людина» soft skills підіймають шанси офіційного політичного лідерства жінки.

Щодо кандидатів та кандидаток у депутати й депутатки Уманської районної ради, то дані для подальшого аналізу були обрані зі списків за політичними партіями «Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»», «Європейська солідарність», «За майбутнє», «Слуга народу», «Опозиційна платформа – за життя», «Сила і Честь», «Всеукраїнське об'єднання «Черкащина».

Таким чином, другу субвибірку склали 288 осіб: 126 кандидатки (44,3%) та 162 кандидатів (55,7%). Наводимо відповідні дані для жінок і чоловіків – кандидаток і кандидатів (табл. 3):

Порівняльна таблиця соціально-демографічних показників кандидатів/кандидаток на виборах в Уманську районну раду

Показник	Жінки	Чоловіки
I. Вік:		
Рання дорослість (20-40 р.)	32,0%	47,0%
Середня дорослість (40-60 р.)	59,8%	50,5%
Пізня дорослість (від 60 р.)	8,2%	2,5%
II. Регіон народження:		
Місто	44,0%	55,3%
Село/селище	56,0%	44,7%
III. Регіон проживання:		
Місто	55,5%	56,4%
Село/селище	44,5%	43,6%
IV. Освіта:		
Вища	91,0%	90%
Неповна вища		1,3%
Середня	9,0%	8,7%
V. Партийність:		
Є	32,8%	11,2%
Відсутня	67,2%	88,8%
VI. Професійна зайнятість:		
«Людина – людина»	51%	53%
Інші сфери	38%	31,4%
Офіційно не працює	11%	15,6%

На відміну від соціального середовища обласного центру, у районному середовищі ми можемо спостерігати більш очевидні соціально-демографічні відмінності між кандидатками й кандидатами у депутатками та депутатами райради. Так, перші більшою мірою репрезентують період середньої дорослості, тоді як серед чоловіків, котрі балотувалися, більше представників ранньої дорослості. У зв'язку з цим можемо стверджувати, що в умовах району жіноче лідерство, порівняно з чоловічим, більшою мірою асоціюється із середньою дорослістю. Майже однакова кількість кандидаток і кандидатів з вищою освітою. Щодо професійної зайнятості, то у соціонімічних сферах діяльності майже однакова кількість

жінок і чоловіків балотувалась на вибори. Цікаво, що 15, 6% безробітних чоловіків порівняно з 11% жінками балотувались на вибори. Також серед кандидаток, порівняно з кандидатами, майже втричі більше партійних (відповідно 32,8% : 11,2%). Таким чином, районне соціальне середовище більшою мірою стимулює жінок до самореалізації через політичне лідерство на рівні районної влади.

Проаналізуємо основні соціально-демографічні показники переможниць місцевих виборчих перегонів в Уманську районну раду (табл. 4). Зокрема, із 42 офіційно затверджених депутатів і депутаток – жінок лише трохи більше третини (15 осіб – 35,7%).

Порівняльна таблиця соціально-демографічних показників кандидаток і переможниць в Уманську районну раду

Показник	Кандидатки	Переможниці
I. Вік:		
Рання дорослість (20-40р.)	32%	6,7%
Середня дорослість(40-60р.)	59,8%	93,3%
Пізня дорослість (від 60 р.)	8,2%	
II. Регіон народження:		
Місто	44,0%	33%
Село/селище	56,0%	67%
III. Регіон проживання:		
Місто	55,5%	60%
Село/селище	44,5%	40%
IV. Освіта:		
Вища	91%	93,3%
Неповна вища		
Середня	9%	6,7%
V. Партійність:		
Є	32,8%	20%
Відсутня	67,2%	80%
VI. Професійна зайнятість:		
«Людина – людина»	51%	73%
Інші сфери	38%	27%
Офіційно не працює	11%	

Отже, у середовищі району, порівняно з кандидатками, переможниці виборчих перегонів у віковому аспекті є більш зрілими (40-60 років), частіше народжені у селі, але проживають у місті, часто безпартійні, працюють здебільшого у соціономічній сфері та більшість мають вищу освіту. Припускаємо, на основі таких даних, що виборці не бажають сприймати безробітну жінку офіційно в ролі політичної лідерки.

Насамкінець констатуємо порівняно низьку представленість жінок у різних українських органах влади, на різних їх рівнях, попри усі офіційно задекларовані принципи та формальне дотримання гендерних квот. Причому, чим вищий рівень органу влади, а отже, і вищий рівень соціальних, матеріальних, політичних можливостей його членів та членкинь, тим менша кількість у ньому саме жінок. Так, наприклад, якщо у міських радах обласного та районного центрів – у середньому 33% депутаток, то у діючій Верховній Раді жінок усього лише 20%.

Такий факт, вочевидь, має низку причин: як загальних (зокрема, ефекти «скляної стелі» та «липкої підлоги», тощо), так і специфічно-політичних (недоліки існуючого законодавства, маніпулятивні виборчі технології, зорієнтованість на

самовідтворення переважно чоловічого за складом політикуму тощо).

Власне відмінності соціально-демографічних предикторів політичного лідирування жінок на місцевих виборах у контексті « місто/мале місто» пояснюємо тим, що в умовах відносно збереженої (порівняно з урбанізованими містами) традиційності проживання у регіоні більшою мірою спрацьовує відповідний менталітет нашої нації, пов'язаний, між іншим, з пошануванням жінки не лише як матері чи дружини («берегині роду»), а і як господині, здатної до ефективного управління навіть за більш чи менш тривалої відсутності чоловіка (війни, міграції на заробітки).

Висновки. Отже, аналіз офіційних даних за результатами місцевих виборів у 2020 році продемонстрував такі тенденції. Із 98 офіційно зареєстрованих кандидаток (43,9%) у Тернопільську міську раду в її складі натепер – менше третини депутаток (31,0%). В Уманській районній раді зі 126 офіційно зареєстрованих кандидаток (44,3%) – у поточному складі більше третини жінок (35,7%). Серед кандидаток міської ради приблизно удвічі більше осіб без офіційного працевлаштування, що може свідчити про додаткову або компенсуювальну самореалізацію жінок молодого віку, котрі з

певних причин не мають доступу до професійного кар'єрного зростання. У районній раді, переможниці виборчих перегонів, порівняно з кандидатками, у віковому аспекті є більш зрілими, частіше народжені у селі, але проживають у місті, безпартійні, працюють здебільшого у соціономічній сфері та мають вищу освіту.

Підсумовуючи й узагальнюючи всі отримані дані, зазначаємо: якщо на виборах у міську раду обласного центру найбільший шанс перемоги мають жінки – представниці ранньої дорослості, зареєстровані в місті, партійні, то стати депутаткою районної ради істотно більший шанс мають жінки – представниці середньої дорослості, народжені у селі та безпартійні. Натомість вища освіта та робота у соціономічній сфері є спільними соціально-демографічними предикторами перемоги на місцевих виборах для західного та східного регіонів України.

Можна дійти висновку, що активна реалізація жінками особистісного потенціалу в місцевому політичному просторі як альтернатива для українського суспільства, дозволяє вирішувати значущі проблеми сьогодення, а саме: проблему самоідентифікації жінки-політикині, її самопочуття у ролі лідерки; питання жіночої солідарності; конструктивного діалогу та співпраці між жінками та чоловіками у депутатському середовищі тощо.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні порівняльного аспекту проблеми жіночого політичного лідерства щодо формування принципів паритетної демократії на українських теренах, впровадження гендерно чутливого підходу як дієвого механізму у реалізації державної політики щодо досягнення гендерної рівності.

Список використаних джерел

1. Гендерний моніторинг парламентських виборів 2012 року / за заг. ред. М. Алексеєнко, О. Ярош. – Луцьк : ВМА «Терен», 2012. – 68 с.
2. Грабовська І. Жіноче політичне лідерство як соціокультурна проблема / І. Грабовська // *Versus*. – 2016. – № 1(7). – С. 49–53. doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i7.1364>
3. Грабовська І., Кобелянська Л. Ladies first: Феномен жіночого лідерства в Україні. – К. : К.І.С., 2007. – 144 с.
4. Євменова Т. М. Психологічні бар'єри самореалізації жінки як політичного лідера : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.11 – політична психологія. – К., 2015. – 23 с.
5. Кікінежді О. М., Савелюк Н. М., Мороз Л. І. Соціально-психологічний феномен жіночого лідерства в Україні // *Вісник Національного університету оборони України*. – 2021. – 2(60). – С. 56–64.
6. Центральна виборча комісія України «Місцеві вибори 2020». Офіційний веб-портал. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/wm001pt001f01=695.html>
7. Bullough A. Women's political leadership participation around the world: An institutional analysis / A. Bullough, K. G. Kroeck, W. Newbury, S. K. Kundu, K. B. Lowe // *The leadership quarterly*. – 2012. – Vol. 23, Issue 3. – P. 398–411.
8. Deininger K. Women's political leadership and economic empowerment: Evidence from public works in India / K. Deininger, H. K. Nagarajan, S. K. Singh // *Journal of comparative economics*. – 2020. – Vol. 48, Issue 2. – P. 277–291. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2019.12.003>
9. Dewi K. Piety and sexuality in a public sphere: Experiences of Javanese Muslim women's political leadership / K. Dewi // *Asian journal of women's studies*. – 2017. – Vol. 23, Issue 3. – P. 340–362. doi: <https://doi.org/10.1080/12259276.2017.1352250>
10. Moghadam V. Democratization and woman's political leadership in North Africa / V. Moghadam // *Journal of international affairs*. – 2014. – Vol. 68, No 1. – P. 59–78.
11. Joshi D. K. Conceptualization and measuring women's political leadership: From presence to balance / D. K. Joshi, R. Goehring // *Politics and gender*. – 2018. – Vol. 14, Issue 3. – P. 350–375. doi: <https://doi.org/10.1017/S1743923X18000120>
12. Jalalzai F. Beyond Hillary and Benazir Women's political leadership worldwide / F. Jalalzai, M. L. Krook // *International Political Science Review*. – 2010. – Vol. 31, Issue 1. – P. 5–21. doi: <https://doi.org/10.1177/0192512109354470>
13. Ferreira F. Does gender matter for political leadership: The case of U.S. mayors / F. Ferreira, J. Gyourko // *Journal of public economics*. Vol. 112. 2014. P. 24–39. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2014.01.006>
14. Stead V. Women's leadership / V. Stead, C. Elliot. – New York : Palgrave Macmillan, 2009. – 194 p.

15. Zeng B. Women's political participation in China. Improved or not? / B. Zeng // Journal of international women's studies. – 2014. – Vol. 15, Issue 1. – P. 136–150.
16. Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems / O. M. Kikinezhdi [et al.] // Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment. – 2020. – Vol. 8, n. 3. – P. 538–547. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16320/1/Kikinezhdi_JIDDTV8N3A31.pdf

References

1. Aliksieienko, M., Yarosh, O. (2012). Hendernyi monitorynh parlamentskykh vyboriv 2012 roku [Gender parliament election monitoring 2012]. Lutsk: VMA «Teren», 68. (in Ukrainian).
2. Grabowska, I. (2016). Zhinoche politychne liderstvo yak sotsiokulturna problema [Political leadership is also a social and cultural problem]. Versus, 1(7), 49–53. (in Ukrainian).
3. Grabovska, I., Kobelianska, L. (2007). Ladies first: Fenomen zhinochoho liderstva v Ukraini [Ladies first: The phenomenon of women's leadership in Ukraine]. Kyiv: K.I.S., 144. (in Ukrainian).
4. Ievmenova, T. M. (2015). Psykholohichni bariery samorealizatsii zhinky yak politychnoho lidera [Psychological barriers to self-realization of a woman as a political leader]. Kyiv, 23. (in Ukrainian).
5. Kikinezhdi, O. M., Saveliuk, N. M., Moroz, L. I. (2021). Sotsialno-psykholohichniyi fenomen zhinochoho liderstva v Ukraini [Socio-psychological phenomenon of women's leadership in Ukraine]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, 2(60), 56–64. (in Ukrainian).
6. Kikinezhdi, O. M. [et al.]. (2020). Psychology of the Gender-Equitable Environment: Research of Problems. Journal of Intellectual Disability – Diagnosis and Treatment, 8, 3, 538–547. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16320/1/Kikinezhdi_JIDDTV8N3A31.pdf. (in Ukrainian).
7. Tsentralna vyborcha komisiia Ukrainy «Mistsevi vybory 2020». Ofitsiyni veb-portal. [Central Election Commission of Ukraine «Local elections 2020». Official web portal]. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/wm001pt001f01=695.html>. (in Ukrainian).
8. Bullough, A., Kroeck, K. G., Newburry, W., Kundu, S. K., Lowe, K. B. (2012). Women's political leadership participation around the world: An institutional analysis. The leadership quarterly, 23, 3, 398–411. (in English).
9. Deininger, K., Nagarajan, H. K., Singh, S. K. (2020). Women's political leadership and economic empowerment: Evidence from public works in India. Journal of comparative economics, 48, 2, 277–291. (in English).
10. Dewi, K. (2017). Piety and sexuality in a public sphere: Experiences of Javanese Muslim women's political leadership. Asian journal of women's studies, 23, 3, 340–362. (in English).
11. Moghadam, V. (2014). Democratization and woman's political leadership in North Africa. Journal of international affairs, 68, 1, 59–78. (in English).
12. Joshi, D. K., Goehring, R. (2018). Conceptualization and measuring women's political leadership: From presence to balance. Politics and gender, 14, 3, 350–375. (in English).
13. Jalalzai, F., Krook, M. L. (2010). Beyond Hillary and Benazir Women's political leadership worldwide. International Political Science Review, 31, 1, 5–21. (in English).
14. Ferreira, F., Gyourko, J. (2014). Does gender matter for political leadership: The case of U.S. mayors. Journal of public economics, 112, 24–39. (in English).
15. Stead, V., Elliot, C. (2009). Women's leadership. New York: Palgrave Macmillan, 194. (in English).
16. Zeng, B. (2014). Women's political participation in China. Improved or not? Journal of international women's studies, 15, 1, 136–150. (in English).

Резюме

Кикинежди О. доктор психологических наук, профессор,
Тернопольский национальный педагогический
университет имени Владимира Гнатюка

Савелиук Н. доктор психологических наук, профессор,
Тернопольский национальный педагогический
университет имени Владимира Гнатюка

Мороз Л. доктор психологических наук, профессор,
Уманский государственный университет имени Павла Тычины

СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРЕДИКТОРЫ ЖЕНСКОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО ЛИДЕРСТВА В УКРАИНЕ

В статье рассматривается проблема гендерной дифференциации депутатского лидерства на региональном уровне в Украине. Охарактеризованы социально-демографические предикторы женского политического лидерства в зарубежных и отечественных исследованиях. Исследована

специфика проявлений психологических предикторов женского лидерства в условиях местных выборов «Украина-2020».

Ключевые слова: женщина; политическое лидерство; социально-демографические и психологические предикторы; гендер; гендерное равенство; местные выборы.

Summary

Kikinezhdі O. doctor of psychological sciences, professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,

Savelyuk N. doctor of psychological sciences, professor, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,

Moroz L. doctor of psychological sciences, professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

SOCIO-DEMOGRAPHIC PREDICTORS OF WOMEN'S POLITICAL LEADERSHIP IN UKRAINE

Abstract. Introduction The article deals with the problem of gender differentiation of the deputy leadership at the regional level in Ukraine. Socio-demographic predictors of women's political leadership in foreign and domestic research are characterized. The topicality of the study is due to the insufficient development of the relevant problem, the challenges of European integration, the objectives of state gender policy to ensure equal participation of women in all spheres of public life.

Purpos. The purpose of the article is to analyze and compare the socio-demographic predictors of political leadership of women and men in the context of local elections in Ukraine.

Methods. Research methods: 1) theoretical - analysis and synthesis, generalization and systematization of theoretical positions; 2) empirical - collection and systematization of quantitative data on the Central Electoral Commission web portal; 3) mathematical and statistical - calculation of arithmetic means and percentages.

Originality. The scientific novelty of the study lies in the theoretical analysis of socio-psychological mechanisms of becoming a woman politician. Within the gender psychology of leadership from the standpoint of foreign and domestic research, the socio-demographic predictors of women's political leadership are characterized.

The practical significance of the results of the empirical study is to identify the specifics of gender differentiation of parliamentary leadership at the local level depending on gender, age, region of residence, place of birth, field of employment and level of education. According to the main socio-demographic predictors, no significant differences were found between male and female candidates. It was found that the district social environment, in contrast to the city region, stimulates women to political activity and self-realization in the public sphere.

Conclusion. The comparative analysis showed more in common than different in the political activity of women - candidates and winners in local elections in the western and eastern regions of Ukraine. It was found that almost a third of women from officially registered candidates become deputies. Minor differences between the winners in the city and district councils concerned age, place of residence, and party affiliation. Higher education and work in the socio-economic sphere are common socio-demographic predictors of victory in local elections.

Prospects for further research. We see prospects for further research in expanding the comparative aspect of the problem of women's political leadership in the formation of the principles of parity democracy in Ukraine, the introduction of a gender-sensitive approach as an effective mechanism for implementing public policy to achieve gender equality.

Keywords: woman; political leadership; socio-demographic and psychological predictors; gender; gender equality; local elections.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 24.06. 21.